

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ

أُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ)

(حشر: ۱۹)

همچون کسانی نباشید که خدا را از یاد بردند و خدا نیز به خود فراموشی گرفتارشان کرد و آنها نافرمانند.

دانشگاه باقر العلوم
(غیر دولتی - غیر انتفاعی)

دانشگاه باقر العلوم (علیه السلام)

دانشکده معارف، فلسفه و کلام اسلامی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته: مدرسی معارف اسلامی (اخلاق)

عنوان:

هویت فردی و از خود بیگانگی

از منظر آیات و روایات

استاد راهنما:

دکتر محسن قمی (حفظه...)

استاد مشاور:

جناب آقای حسین توسلی (حفظه...)

نگارش:

محمد صادق سخاوی یزدی

شهریور ۱۳۸۸

به ساحت مقدس منجی بشریت مهدی موعود (عجل الله تعالی فرجه)

و روح پرفتوح بیدارگر عصر حاضر خمینی کبیر (رحمة الله علیه)

تقدیر و تشکر

حمد و سپاس بیکران خداوند منان را که از فروغ روشنایی خود بر دل و ذهن بندگان خویش تابانید و بر جان بشریت فکرت آموخت. و درود بیکران بر فرستاده‌های او که معلمان بشریت بوده‌اند. در این مجال بر خود لازم می‌دانم که از اساتید و عزیزانی که در تدوین این اثر اینجانب را یاری داده‌اند، تشکر و قدر دانی نمایم:

استاد ارجمند حجه الاسلام والمسلمین دکتر محسن قمی که راهنمایی رساله را پذیرفتند و در مراحل مختلف از راهنماییها و توصیه‌های ایشان بهره‌فراوان بردم.

استاد محترم جناب حجه الاسلام و المسلمین حسین توسلی مدیر گروه معارف که زحمت مشاوره این اثر را پذیرفتند.

و تشکر از اساتید محترم جناب دکتر فیروزجائی و دکتر کرم اللهی که با مطالعه دقیق اثر نکاتی را جهت اصلاح آن متذکر شدند.

و با تشکر فراوان از والدین دلسوز و مهربانم که پیوسته از دعای خیر ایشان برخوردار بوده‌ام.

و از همسر ارجمند و وفادارم که موفقیت خویش را مدیون صبر و تحمل او می‌دانم کمال تشکر و سپاس را دارم.

محمد صادق سخاوی یزدی

چکیده:

شناخت هویت فردی انسان و ازخودبیگانگی او نقش زیربنایی در علوم انسانی دارد، اما ناکارآمد بودن نظریاتی که مکاتب بشری در این باب ارائه داده‌اند، لزوم بهره‌مندی از منبع و حیانی را آشکار می‌سازد. اما در این باره تحقیقی جامع با محوریت اسلام صورت نگرفته است. پژوهش حاضر برای یافتن دیدگاه اسلام در این باره پس از بررسی مفهومی این اصطلاحات در علوم انسانی به تبیین دیدگاه مکاتب فلسفی غرب، همچون اگزیستانسیالیسم در مورد هویت و ازخودبیگانگی انسان پرداخته تا موضوع بحث و نقاط ضعف و قوت این مکاتب روشن شود. بخش اصلی این پژوهش به استخراج مؤلفه‌های هویت فردی بر مبنای نصوص اسلامی و دیدگاه‌های علمای اسلام می‌پردازد، در بیان اولین مؤلفه آیه کریمه (نسوا الله فانسأهم انفسهم) به عنوان کلید طلایی حل معمای هویت انسان معرفی شده و با الهام از آن مؤلفه باطنی هویت (شناخت و ارتباط درونی با آفریدگار) به عنوان محور هویت‌های دیگر انسان مطرح می‌شود. پس از طرح مؤلفه‌های دیگر، توجه به فقر و عین‌الربط بودن به خداوند به عنوان آخرین مؤلفه، مطرح شده که نشان می‌دهد انسان هنگامی خود را به نیکی می‌شناسد که از نگاه استقلالی دست شسته خود را آیت و آینه‌دار الهی بداند. مقام عالی‌ای که انسان در این وادی می‌تواند به آن برسد فناء فی الله می‌باشد. که با رسیدن به آن، هویت اصیل انسان محقق می‌شود. هویت فردی از دیدگاه اسلامی دارای برجستگی‌های همچون؛ معنادار شدن زندگی، ارائه الگویی به نام انسان کامل، توجه به امدادهای غیبی و نقش شیطان در مغالطه هویتی است. ازخودبیگانگی در اسلام از فراموشی خداوند ناشی می‌شود. «خود»، امری واقعی بوده و مراد از آن جنبه متعالی و ملکوتی انسان است. راه‌های تکامل هویت و عوامل ضعف آن، با استفاده از مبانی هویت و مباحث تربیتی آیات و روایات، استخراج شده که در این وادی بحث معرفه‌الذات، طریق و مراحل آن حائز اهمیت است. زمینه سازی برای هویت اصیل در کودکی و نوجوانی و شکوفائی آن در جوانی و ارتقا و تکامل آن تا پایان عمر و راه‌های درمان ازخودبیگانگی مباحث پایانی را تشکیل می‌دهند.

لازم به ذکر است که این پژوهش درآمدی بر بحث هویت بوده و بر اساس مبانی مستفاد از آیات و روایات مجال برای بحث‌های گسترده‌تر فراهم است. بحث تطبیقی با هر یک از ادیان و مکاتب دیگر، که در اینجا به قسمتی از آن پرداخته شده، شایسته تحقیقاتی مفصل‌تر می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: هویت دینی، هویت فردی، بحران هویت، ازخودبیگانگی، خود شناسی.

۱ طرح تحقیق

۱..... بیان مسأله

۲..... اهمیت و ضرورت بحث:

۲..... اهداف پژوهش

۳..... سابقه پژوهش

۳..... سؤال اصلی پژوهش

۳..... سؤالات فرعی پژوهش

۴..... پیش فرضهای پژوهش

۴..... روش تحقیق

۴..... سازماندهی پژوهش

۷ کلیات و تعاریف

۷-۱- تعریف هویت

۸..... هویت در فلسفه

۸..... هویت در تصوف:

۸..... هویت در روانشناسی و جامعه شناسی:

۹-۲- اقسام هویت

۱۰-۲-۱- هویت فردی

۱۲-۲-۱-۱- نقش روابط در شکل گیری هویت

۱۳-۲-۱-۱-۱- روابط انسانی

۱۳-۲-۱-۱-۲- رابطه با حقیقت عالم

۱۵-۲-۱-۲- هویت فردی از دیدگاه روانشناسی

۱۸-۲-۱-۳- تعریف هویت فردی

۱۹-۲-۱-۴- بحران هویت

۲۰	۲-۲ هویت اجتماعی
۲۰	۲-۳ هویت ملی
۲۳	۲-۴ هویت فرهنگی
۲۳	تجميع بحث:
۲۴	۳- از خود بیگانگی
۲۴	۳-۱ تعریف لغوی از خود بیگانگی
۲۶	۳-۲ اصطلاح از خود بیگانگی در دیدگاه‌های مختلف
۲۹	۳-۳ تعریف مختار از خود بیگانگی
۳۰	۳-۴ انواع از خود بیگانگی
۳۰	۳-۴-۱ انواع از خود بیگانگی مثبت
۳۰	نوع اول:
۳۱	نوع دوم:
۳۱	نوع سوم:
۳۱	۳-۴-۲ از خود بیگانگی منفی و انواع آن
۳۲	الف. از خود بیگانگی منفی وجودی (فطری):
۳۲	ب. از خود بیگانگی اجتماعی:
۳۳	خلاصه فصل اول
۳۶	از خود بیگانگی در برخی مکاتب دیگر
۳۶	۱- از خود بیگانگی یا الیناسیون در غرب
۳۶	۱-۱ هگل
۳۷	۱-۱-۱ مبانی فلسفه هگل
۳۷	خدا در فلسفه هگل
۳۷	وحدت ذهن و عین
۳۸	دیالکتیک
۳۸	دگرگونی مفهوم از خود بیگانگی در فلسفه هگل
۴۰	از خود بیگانگی روح مطلق

- معرفت مطلق، رهایی از بیگانگی ۴۲
- جامعه و از خود بیگانگی ۴۳
- ۲-۱ هگلیان جوان ۴۴
- ۱-۲-۱ فوئر باخ ۴۴
- ۲-۲-۱ کارل مارکس ۴۶
- نگرش مارکس به دین ۴۸
- صورت عملی مسأله بی خوشثنی در نگاه مارکس : ۴۸
- ۳-۱ از خود بیگانگی و فلسفه های اگزیستانس ۴۹
- ۱-۳-۱ نگاهی کلی به اگزیستانسیالیزم ۵۰
- ۲-۳-۱ دو گرایش الهی و مادی در فلسفه های اگزیستانس ۵۱
- ۳-۳-۱ کی یر کگارد ۵۲
- ۴-۳-۱ هایدگر ۵۵
- ۵-۳-۱ سارتر ۵۷
- ۴-۱ نقد اجمالی از خود بیگانگی غربی ۵۸
- ۲-۱ از خود بیگانگی در آیین هندو ۶۱
- ۱-۲ مراتب وجود انسان در گیتا ۶۱
- ۲-۲ طرح دو خود در انسان ۶۳
- ۳-۲ دیدگاه اوپانشادها در مورد انسان و جهان ۶۴
- ۴-۲ تناسخ و راه های رهایی از آن در آیین هندو ۶۶
- تاملی در دیدگاه آیین هندو در مورد هویت و از خود بیگانگی انسان ۶۹
- خلاصه فصل دوم ۶۹
- هویت و از خود بیگانگی در اسلام ۷۳**
- اهمیت و جایگاه شناخت انسان ۷۳
- پیچیدگی هویت انسان ۷۴
- روشهای شناخت انسان ۷۵

- ۷۶ تاثیر شناخت هویت خود در علم اخلاق
- ۷۸ مولفه‌های هویت از نظر اسلام
- ۷۸ بعد باطنی، مولفه اصلی هویت انسان
- ۸۰ پرورش مولفه باطنی هویت در پرتو معرفه النفس
- ۸۲ نقش معرفه النفس و علم النفس در تکوین هویت فردی
- ۸۳ برتری معرفه النفس
- ۸۵ معرفت نفس در رویکردهای مختلف
- ۸۷ سالک و مسیر سلوک همان نفس انسان است
- ۸۹ مراد از خود چیست؟
- ۹۰ تفکر در خود
- ۹۱ سیر در خود و آثار آن
- ۹۲ ۱- خلوت تنهایی
- ۹۳ ۲- خلوت با حضرت حق
- ۹۵ ۳- دوری از وطن «خود»
- ۹۵ ۴- وصال و هجران خود
- ۹۷ رابطه معرفت نفس با معرفت حق تعالی
- ۱۰۲ نقش هویت مشترک انسانها در تکوین هویت فردی
- ۱۰۴ نقش اختیار انسان در تکوین هویت فردی
- ۱۰۶ «هویت فردی» در پرتو سرشت مشترک الهی انسان
- ۱۱۰ نقش علم، ایمان و عمل در تکوین هویت فردی
- ۱۱۲ رابطه هویت فردی انسان با کرامت او
- ۱۱۳ نقش عین الربط بودن انسان در تکوین هویت فردی
- ۱۱۷ هویت اصیل و هویت دست یافته
- ۱۱۸ ویژگی‌های هویت فردی در دیدگاه اسلام
- ۱۱۸ نقش مؤلفه دینی هویت در دستیابی به دیگر مؤلفه‌های آن
- ۱۲۰ معنادار شدن زندگی در پرتو هویت فردی

- ۱۲۰ جهت دهی به زندگی و اعمال انسان
- ۱۲۰ حل شدن معضلات روانی
- ۱۲۰ تقویت صبر و عزم و اراده
- ۱۲۰ کامیابی امیال فطری در عالی ترین درجه
- ۱۲۲ تاثیر امدادهای غیبی در دست یابی به هویت
- ۱۲۴ توجه به نقش شیطان در تغییر هویت انسان
- ۱۲۷ توجه به نقش مراحل قبل از تولد و بعد از مرگ در هویت فردی
- ۱۲۷ توجه به نقش انسان کامل در تکوین هویت فردی انسان ها
- ۱۲۹ از خود بیگانگی در اسلام
- ۱۲۹ خود امری اعتباری یا واقعی؟
- ۱۳۱ آیا انسان دارای چند خود است؟
- ۱۳۲ جدال بین (من) های درونی
- ۱۳۳ آیا غفلت از خود ممکن است
- ۱۳۵ قرآن و از خود بیگانگی انسان
- ۱۳۷ رابطه عمیق فطرت و از خود بیگانگی انسان
- ۱۳۸ آیا معصومین هم از خود بیگانه می شوند؟
- ۱۴۰ خلاصه فصل سوم
- ۱۴۲ فصل چهارم:
- ۱۴۲ **عوامل ضعف هویت فردی و راه های**
- ۱۴۲ **تقویت و درمان آن**
- ۱۴۳ عوامل ضعف هویت فردی
- ۱۴۳ الف. عوامل درونی
- ۱۴۳ فقدان تفکر
- ۱۴۴ نسیان و غفلت از خود

- ۱۴۵ غفلت از خداوند
- ۱۴۵ مغرور شدن به شناخت حصولی از خداوند
- ۱۴۶ ظلم
- ۱۴۸ **ب. عوامل بیرونی**
- ۱۴۸ وراثت ناپسند و تربیت نادرست خانوادگی
- ۱۵۰ دوستان ناصالح
- ۱۵۱ الگوهای نامناسب
- ۱۵۲ تمکین در برابر شیطان
- ۱۵۲ **راه‌های ایجاد، حفظ و تقویت هویت فردی**
- ۱۵۲ **رشد هویت در کودکی**
- ۱۵۳ آموزش تدریجی مسائل دینی
- ۱۵۴ رعایت اعتدال در پرورش دینی
- ۱۵۵ توجه به نقش تکرار و مداومت در رشد ایمان
- ۱۵۵ اختیاری بودن اعتقادات
- ۱۵۶ آسان‌گیری در آموزش مسائل دینی
- ۱۵۷ **هویت یابی در نوجوانی و جوانی**
- ۱۵۸ داشتن خلوت و تفکر در آیات آفاقی و انفسی
- ۱۵۹ آموزش اعتقادات با استدلال
- ۱۵۹ ارتباط دادن جوان با عالمان و مراکز دینی
- ۱۶۰ انس با قرآن، ادعیه و احادیث اهل بیت (علیهم‌السلام)
- ۱۶۰ لزوم تحصیل علم در جوانی
- ۱۶۱ تکریم و شخصیت دادن به جوان
- ۱۶۲ انتخاب رفیق صدیق و دوری از افراد ناصالح
- ۱۶۳ **حفظ و تقویت هویت تا پایان عمر**
- ۱۶۴ **درمان از خود بیگانگی**

۱۶۴	توبه و بازگشت به سوی خداوند
۱۶۶	رشد معرفت به خداوند و جهان
۱۶۶	تفکر و سیر در خود
۱۶۸	ذکر دائمی
۱۶۹	توجه به هدف زندگی
۱۷۰	مقاومت در برابر وسوسه های شیطانی
۱۷۱	تقویت اراده با ریاضات شرعی
۱۷۲	خلاصه فصل چهارم
۱۷۴	خلاصه و نتیجه گیری
۱۸۱	پیشنهادات
۱۸۲	فهرست منابع

طرح تحقیق

بیان مسأله

بشر همواره در شناخت از خود و جهان دچار مشکلاتی بوده است زیرا ابعاد وجودی انسان گسترده‌تر و پیچیده‌تر از آن است که با علم بشری، بتوان شناخت کاملی از آن پیدا کرد و این مهم تنها با بهره‌گیری از منبع الهی قابل انجام است. اما دور شدن بشر از تعالیم انبیاء، بویژه در عصر حاضر که جریان سریع و پیچیده تحولات، موجب کم شدن قدرت تحلیل و باز شناسی پدیده‌ها شده، انسانها را از شناخت خود دورتر کرده است و در عصر تکنولوژی و ارتباطات، «بحران هویت» یک معضل جهانی شده است. این بحران خود عامل بسیاری از بحرانهای دیگر از قبیل: پوچ گرایی، فساد، جرم و جنایت و ... است. بسیاری از متفکران به این مطلب اذعان کرده‌اند که این مشکلات و نارسائیه‌ها معلول عدم شناخت صحیح انسانها از خود می‌باشد، زیرا شناخت از خود، زیربنا و محور فعالیت‌های انسان و معنا بخشی زندگی است.

از طرف دیگر مفهوم ازخودبیگانگی در دنیای جدید با توجه به نفی علت غایی و محور شدن انسان جنبه عینی پیدا کرده و پدیده‌های مصنوع انسان، مانند سرمایه، دولت، علم و تکنولوژی به جای اینکه در خدمت انسان باشند او را به خدمت خود گرفته‌اند. که این امر انسان را به بحران هویت دچار کرده است. مکاتب بشری نیز در زمینه شناخت هویت و نفی ازخودبیگانگی نظراتی غالباً سطحی یا جزئی ارائه داده‌اند که بر گمراهی بشر افزوده است. این امر لزوم رجوع به منابع غنی دین انسان ساز اسلام را در شناخت صحیح از هویت انسان و عوامل و آثار آن روشن‌تر می‌سازد. لذا این نوشتار به دنبال آن است که در حد بضاعت نظر اسلام را در این باره استخراج و با مکاتب دیگر مقایسه نموده و بدین گونه گامی در راه ترویج

معارف اسلامی برداشته و راهی برای شناخت بهتر از خود و جهان به عنوان پایه رشد مادی و معنوی انسان خصوصاً برای نسل جوان نشان دهد.

اهمیت و ضرورت بحث:

شناخت هویت خود و رهایی از بیگانگی با خود، پایه زندگی سالم و هدفمند است. از طرف دیگر تا ماهیت انسان شناخته نشود، طرح مباحث اخلاقی و ارزشی برای او و اینکه کمال انسان در چیست و موانع کمال او چه چیزهایی است و عوامل سقوط او از مرتبه انسانیت کدام است روشن نمی‌شود. مساله عدم شناخت از خود و بیگانه شدن با خود به عنوان مشکل اساسی بشر امروزی رخ نموده است و بسیاری از متفکران جهان، بزرگترین مشکل فرهنگی عصر حاضر را «بحران هویت و از خود بیگانگی» دانسته و به عدم توان علوم بشری برای حل آن اذعان نموده‌اند. از طرفی در متون دینی و آثار دانشمندان اسلامی به این موضوع اهتمام شده و پاسخ شایسته‌ای برای این سوال دارد، که این امر لزوم مراجعه به متون دینی برای یافتن پاسخ این مساله را آشکار می‌نماید

اهداف پژوهش

- ۱- بررسی دیدگاه اسلام در باب هویت فردی انسان و از خود بیگانگی.
- ۲- بررسی مساله از خود بیگانگی در مکاتب دیگر برای تبیین جوانب بحث و آشکار شدن نقاط ضعف آنها
- ۳- کمک به نسل جوان در شناخت صحیح از خویش.
- ۴- تبیین رابطه شناخت هویت خود و خداشناسی.
- ۵- شناخت انواع خود فراموشی.
- ۶- ارائه راهکار برای تقویت هویت و اجتناب از بیگانگی با خود.

سابقه پژوهش

این بحث از قدیم الایام مطرح بوده است و قرآن کریم به آن اشاره نموده و در کتب تفسیری ذیل آیه های ۱۹ سوره حشر «ولا تكونوا کالذین نسوا الله فانهم انفسهم اولئک هم الفاسقون» و ۱۰۵ سوره مائده «یاایها الذین امنوا علیکم انفسکم...» از آن سخن گفته شده، در جوامع روایی نیز تحت عنوان « فضل معرفه النفس » آمده است. همچنین بسیاری از متکلمین، فلاسفه و عرفای اسلامی در شرح حدیث شریف « من عرف نفسه فقد عرف ربه » به توضیح این مطلب پرداخته اند. این بحث در بین فلاسفه غربی تحت عنوان الیناسیون توسط هگل مطرح شد و دیگران همچون فوئر باخ، مارکس و سارتر به آن اهتمام ورزیدند.

در آثار شهید مطهری (ره) مباحث ارزنده ای در بحث خود شناسی پیرامون این موضوع آمده است. و روشنفکرانی مانند دکتر شریعتی نیز در کتاب *انسان بی خود* به این مساله پرداخته اند.

برخی از مقالات و پایان نامه ها بحث هویت و خود فراموشی را به طور مقایسه ای مطرح کرده و مورد بررسی قرار داده اند که فهرست تفصیلی آن در انتهای پایان نامه خواهد آمد. این تحقیق در صدد آن است که در حد توان بحث جامعی را در مورد هویت فردی با توجه به آیات و روایات داشته و آثار عملی آن را در افراد بخصوص جوانان مطرح نماید.

سؤال اصلی پژوهش

هویت فردی و از خود بیگانگی انسان از منظر اسلام چیست؟ مولفه ها و عوامل ایجاد، حفظ و تقویت هویت و درمان از خود بیگانگی کدام است؟

سؤالات فرعی پژوهش

- ۱- مفهوم هویت فردی و از خود بیگانگی از منظر اسلام چیست؟
- ۲- دیدگاه مکاتب دیگر بویژه اگزیستانسیالیسم درباره از خود بیگانگی چگونه است؟
- ۳- مولفه های هویت فردی از نگاه اسلام کدام است؟
- ۴- شناخت هویت اصیل خود چه تاثیری بر اخلاق دارد؟

۵- ارتباط شناخت هویت با خدا شناسی چگونه است؟

۶- عوامل ضعف هویت و از خود بیگانگی از نگاه اسلام چیست؟

۷- نحوه تقویت هویت فردی و پیشگیری از ضعف آن چگونه است؟

۸- درمان از خود بیگانگی از نظر اسلام چیست؟

پیش فرضهای پژوهش

مرکب بودن انسان از نفس و بدن، اصالت انسان به نفس مجرد است، نفس انسان دارای حرکت جوهری است، حرکت اشتدادی نفس، انسانها دارای فطرت (سرشت مشترک) هستند. عین الربط بودن انسان به خداوند.

مفاهیم و متغیرها

هویت، هویت فردی، خود شناسی، خود، از خود بیگانگی، نفس، بدن، روح، عبودیت، ذکر، عین الربط بودن به خداوند، معنای زندگی، فقر وجودی، تشکیک در مراتب هستی (فلسفه)، تشکیک در مظاهر هستی (عرفان).

روش تحقیق

پژوهش حاضر بر اساس روش تحلیل متن انجام گرفته، که بر پایه مطالعه کتابخانه‌ای است. بعد از جمع‌آوری و توصیف اطلاعات و نظریه‌ها اقدام به تحلیل اطلاعات بر پایه سؤال‌های ویژه تحقیق و فرضیه‌ها نموده و آن‌گاه بر اساس نتایج حاصله فرضیه تحقیق مورد بررسی قرار می‌گیرد.

سازماندهی پژوهش

در اولین بخش پژوهش، طرح تفصیلی شامل؛ بیان مسأله، اهداف و ضرورت‌ها، سابقه بحث و روش انجام تحقیق تبیین شده است.

فصل اول با عنوان کلیات و مفاهیم به مباحث نظری بحث پرداخته و مفهوم هویت، هویت فردی و از خود بیگانگی و انواع آن‌ها را تحلیل و تبیین نموده و از دیدگاه علوم مختلف بررسی نموده است.

فصل دوم به از خود بیگانگی از دیدگاه فلاسفه غرب پرداخته و نظریه هگل و البته مبانی او بطور

خلاصه ذکر شده و سپس دیدگاه هگلیان جوان و فلاسفه اگزیستانسیالیست در باب الیناسیون مطرح و مورد نقد اجمالی قرار می‌گیرد. در انتهای این فصل از خودبیگانگی از نگاه آیین هندو مطرح شده است.

فصل سوم: در این فصل به موضوع هویت و از خود بیگانگی در اسلام پرداخته شده که در ابتدا مباحث مقدماتی از قبیل اهمیت و روش‌های شناخت انسان و تاثیر شناخت هویت انسان در علم اخلاق مطرح شده است. سپس به مؤلفه‌های هویت در اسلام پرداخته شده، که در این میان بعد باطنی به عنوان مؤلفه اصلی معرفی شده و چگونگی پرورش آن در پرتو معرفت نفس به تفصیل آمده است. در ادامه هشت مؤلفه دیگر مطرح شده است. بخش بعد به ویژگی‌ها و امتیازات هویت از دیدگاه اسلام اختصاص یافته و مواردی مانند: معنادار شدن زندگی در پرتو هویت فردی، توجه به نیازهای فطری، ماوراء زمان بودن و توجه به نقش انسان کامل، عنوان شده است. بخش آخر این فصل به از خودبیگانگی در اسلام اختصاص یافته و از واقعی یا اعتباری بودن خود، جدال بین من‌های درونی، امکان غفلت از خود و دیدگاه قرآن در مورد از خودبیگانگی، سخن به میان آمده است.

فصل چهارم به عوامل ضعف هویت فردی در دو بعد درونی مانند: فقدان تفکر، فراموشی خود و خداوند، و ظلم. و بیرونی مانند: وراثت ناپسند، دوستان و الگوهای نامناسب و تمکین در برابر شیطان پرداخته و در ادامه راه‌های ایجاد، حفظ و تقویت هویت فردی اسلامی در دوران کودکی، نوجوانی و جوانی بیان شده و چگونگی ارتقاء آن تا پایان عمر مورد بررسی قرار گرفته است. در پایان درمان از خود بیگانگی در هفت مرحله توضیح داده شده است.

فصل اول:
کلیات و تعاریف

کلیات و تعاریف

۱- تعریف هویت

«هویت» در لغت به معنای ذات، وجود، هستی و تشخیص است.^۱ همچنین هویت را به حقیقت شیء یا شخص که مشتمل بر صفات جوهری آن باشد معنا کرده‌اند. طبق گفته ابن رشد هویت مشتق از «هو» است همان طور که انسانیت مشتق از انسان است و مترجمان برای ساخت این کلمه از حرف رباط یعنی حرفی که در زبان عربی دال بر ارتباط محمول به موضوع است (مانند هو در عبارت: «زید هو انسان») استفاده کرده‌اند.^۲

اصطلاح هویت در علوم مختلف بکار رفته و معانی و تعاریف متعددی دارد؛ در یک نگاه کلی، هویت را می‌توان ویژگی یا کیفیتی دانست که موجب تمایز و شناسایی فرد، قوم، یا جامعه‌ای از یکدیگر شود. در واقع، هویت، عامل یا عواملی است که فرد را از افراد دیگر و گروهی را از گروه‌های دیگر مجزاً می‌کند. هویت در بردارنده دو بعد متناقض ناست؛ بعد همسانی و بعد تمایز. اولین معنای آن بیانگر مفهوم تشابه مطلق است. (این با آن مشابه است.) معنای دوم آن تمایز است که با مرور زمان سازگاری و تداوم را فرض می‌گیرد. به این ترتیب به مفهوم شباهت از دو زاویه مختلف راه می‌یابد و مفهوم هویت به طور هم زمان میان افراد یا اشیاء دو نسبت محتمل برقرار می‌سازد: از یک طرف شباهت و از طرف دیگر تفاوت.

۱. محمد معین، فرهنگ فارسی، امیرکبیر، تهران، ۱۳۷۱، ص ۵۲۲۸

۲. جمیل صلیبا- منوچهر صانعی دره بیدی، فرهنگ فلسفی، انتشارات حکمت، تهران، جلد ۱، ۱۳۶۶، ص ۶۷۷